

Intervenția în echipă multidisciplinară și interinstituțională în situațiile de abuz, neglijare și exploatare a copilului

Particularitățile vieții copilului implică respectarea unor principii și valori de către persoanele care sunt responsabile cu creșterea, îngrijirea, protecția și educarea lui. În consecință, profesioniștii care intervin în situații de violență asupra copilului și de violență în familie trebuie să respecte următoarele **principii** specifice:

1. respectarea interesului superior al copilului în toate acțiunile și deciziile care îl privesc pe acesta;
2. evitarea și combaterea intervențiilor care revictimizează copilul;
3. participarea copilului și a părintelui sau, după caz, a persoanei de îngrijire, precum și a adultului victimă și, după caz, a tutorelui la procesul de rezolvare a situației de violență;
4. munca în echipă multidisciplinară, în rețea interinstituțională și în parteneriat cu familia;
5. asigurarea unei intervenții unitare și specializate pentru copil și/sau adultul victimă, presupusul făptuitor/agresor din cadrul ori din afara familiei și membrii familiei;
6. asigurarea și facilitarea accesului la servicii de sprijin și de specialitate pentru toți copiii din familie (victime, martori, frații victimei);
7. asigurarea stabilității și continuității în îngrijirea, creșterea și educarea copilului; sprijinirea adultului victimă în păstrarea domiciliului până la finalizarea procedurilor legale;
8. respectarea confidențialității și a normelor deontologice profesionale, fără prejudicierea activității de semnalare a situațiilor de violență sau a activității de instrumentare a cazurilor.

DEFINIȚII OPERAȚIONALE

Violența asupra copilului reprezintă forme de rele tratamente produse de către părinți sau orice altă persoană aflată în poziție de răspundere, putere sau în relație de încredere cu copilul, care produc vătămare actuală sau potențială asupra sănătății acestuia și îi pun în pericol viața, dezvoltarea, demnitatea și moralitatea.

În funcție de caracteristicile și gravitatea faptei, violența asupra copilului antrenează răspunderea civilă, disciplinară sau penală a făptuitorului/ agresorului.

Principalele forme de violență asupra copilului sunt: abuzul, neglijarea, exploatarea și traficul de copii.

a) **ABUZUL**

Prin abuz asupra copilului se înțelege orice acțiune voluntară a unei persoane care se află într-o relație de răspundere, încredere sau de autoritate față de acesta, prin care sunt periclitată viața, dezvoltarea fizică, mentală, spirituală, morală sau socială, integritatea corporală, sănătatea fizică sau psihică a copilului, și se clasifică drept abuz fizic, emoțional, psihologic, sexual și economic. (Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului, republicată, art. 94, alin.1).

Forme ale abuzului:

▪ **Abuzul fizic** constă în *vătămarea corporală* a copilului în cadrul interacțiunii, singulare sau repetate, cu o persoană aflată în poziție de răspundere, putere sau în relație de încredere cu acesta, fiind un rezultat al unor acte intenționate care produc suferința copilului în prezent sau în viitor.

▪ **Abuzul emoțional** constă în expunerea repetată a copilului la situații al căror impact emoțional depășește capacitatea sa de integrare psihologică. Abuzul emoțional vine din partea unui adult care se află în relație de încredere, răspundere sau putere cu copilul.

În mod concret, aceste acte pot fi: *umiliri verbale și non-verbale, intimidări, amenințări, terorizări, restrângeri ale libertății de acțiune, denigrări, acuzații nedrepte, discriminări, ridiculizări și alte atitudini ostile sau de respingere față de copil.*

Dacă abuzul emoțional este repetitiv și susținut, duce la afectarea diverselor paliere ale psihicului copilului (de ex. structura de personalitate, afectele, cognițiile, adaptarea, percepția) devenind *abuz psihologic*, care are consecințe mai grave decât abuzul emoțional și pe termen lung asupra dezvoltării copilului.

Copilul care este martor al violenței în familie suferă indirect un abuz emoțional și/sau psihologic.

▪ **Abuzul sexual** reprezintă implicarea unui copil sau adolescent minor dependent și imatur din punctul de vedere al dezvoltării psihosexuale în activități sexuale pe care nu este în măsură să le înțeleagă, care sunt nepotrivite pentru vârsta sa ori pentru dezvoltarea sa psiho-sexuală, activități sexuale pe care le suportă fiind constrâns prin violență sau seducție ori care transgresează tabuurile sociale legate de rolurile familiale.

În această categorie pot intra:

- molestare sexuală, expunerea copilului la injurii sau limbaj cu conotație sexuală, precum și atingerea copilului în zonele erogene cu mâna sau prin sărut, indiferent de vârsta copilului;
- situațiile care duc la satisfacerea nevoilor sexuale a unui adult sau a unui alt copil care se află într-o poziție de responsabilitate, putere sau în relație de încredere cu copilul victimă;
- atragerea sau obligarea copilului la acțiuni obscene;
- expunerea la materiale obscene sau i se furnizează astfel de materiale etc.;
- căsătoria timpurie sau logodna copiilor care implică relații sexuale (mai ales în comunitățile de romi);
- mutilarea genitală;
- hărțuirea sexuală, definită pentru locul de muncă, pentru copiii care lucrează în sistemul formal aflat fie sub incidența Codului Muncii, fie sub incidența Codului Civil.

b) EXPLOATAREA COPIILOR

Exploatarea copiilor corespunde definiției exploatării unei persoane din Legea nr. 678/2001 privind prevenirea și combaterea traficului de persoane, potrivit căreia **prin exploatarea unei persoane se înțelege:**

- executarea unei munci sau îndeplinirea de servicii în mod forțat ori cu încălcarea normelor legale privind condițiile de muncă, salarizare, sănătate și securitate;
- ținerea în stare de sclavie sau alte procedee asemănătoare de lipsire de libertate ori de aservire;
- obligarea la practicarea prostituției, cerșetoriei, la reprezentări pornografice în vederea producerii și difuzării de materiale pornografice sau alte forme de exploatare sexuală;
- prelevarea de organe, țesuturi sau celule de origine umană, cu încălcarea dispozițiilor legale;
- efectuarea unor alte asemenea activități prin care se încalcă drepturi și libertăți fundamentale ale omului.

Forme:

▪ **Exploatarea sexuală a copiilor** reprezintă o practică prin intermediul căreia o persoană, de regulă un adult, obține o gratificație sexuală, un câștig financiar sau o avansare, abuzând de/exploatănd sexualitatea unui copil, încălcând drepturile acestuia la demnitate, egalitate, autonomie și bunăstare fizică și psihică.

Exemple: prostituția, turismul sexual, comerțul cu căsătorii (inclusiv prin poșta), pornografia, striptease-ul.

Prostituția copiilor și pornografia infantilă sunt definite de Protocolul Facultativ la Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, referitor la vânzarea de copii, prostituția copiilor și pornografia infantilă, adoptat de Adunarea Generală ONU în 6 septembrie 2000 (art. 2 lit. b și c) și ratificat prin Legea nr. 470/2001. De asemenea, Legea nr. 196/2003 privind prevenirea și combaterea pornografiei, abordează pornografia infantilă.

▪ **Exploatarea copilului prin muncă** corespunde definiției celor mai grave forme de muncă a copilului din Convenția Organizației Internaționale a Muncii (ILO) nr. 182/1999 privind interzicerea celor mai grave forme ale muncii copiilor și acțiunea imediată în vederea eliminării lor (art. 3), ratificată prin Legea nr. 203/2000, precum și în prevederile Convenției ILO nr. 138 privind vârsta minimă de angajare.

În acord cu prevederile Convențiilor Organizației Internaționale a Muncii (ILO) nr. 138/1973 și nr. 182/1999, exploatarea copiilor prin muncă acoperă următoarele situații:

- *Vârsta copilului* este sub vârsta minimă legală pentru angajare în muncă sau munca îl împiedică să frecventeze școala în mod regulat sau afectează capacitatea copilului de a învăța (Convenția ILO nr.138);
- Copilul este implicat în *munci intolerabile* (muncă forțată, traficul, prostituția, pornografia, activități ilicite), care sunt cele mai grave și trebuie eliminate de urgență (art.3 lit.a, b și c din Convenția ILO nr.182);
- Copilul este implicat în *munci periculoase* care, prin condițiile în care se desfășoară, precum și prin durata muncii, sunt susceptibile să dăuneze sănătății, securității sau moralității copilului (art. 3 din Convenția nr. 138 și art.3 alin. d din Convenția nr.182).

Potrivit HG nr. 867/2009 privind interzicerea muncilor periculoase pentru copii, cele mai grave forme de muncă a copiilor sunt:

- **munci periculoase** - toate activitățile din sectoarele formal și informal, desfășurate de către copil sau realizate prin implicarea nemijlocită a copilului, care, prin natura lor sau prin

condițiile în care se exercită, daunează sănătății, securității, dezvoltării sau moralității copiilor, având următoarele caracteristici:

- se desfășoară în sectoare economice periculoase sau în ocupații periculoase în care munca copiilor este interzisă prin lege;
- au o frecvență, durată și/sau intensitate care împiedică frecventarea învățământului obligatoriu, participarea la programe de orientare sau de formare profesională aprobate de autoritatea competentă sau capacitatea copilului de a beneficia de instruire;

➤ **munci intolerabile** - activitățile desfășurate de către copil sau realizate prin implicarea nemijlocită a copilului, care, prin natura lor sau condițiile în care se exercită, dăunează sănătății, securității, dezvoltării sau moralității copiilor, și anume:

- toate formele de sclavie sau practicile similare - vânzarea de sau comerțul cu copii, servitutea pentru datorii și munca de servitor - precum și munca forțată sau obligatorie, inclusiv recrutarea forțată sau obligatorie a copiilor în vederea utilizării lor în conflictele armate;
- utilizarea, recrutarea sau oferirea unui copil în scopul practicării prostituției, producției de material pornografic sau de spectacole pornografice;
- utilizarea, recrutarea sau oferirea unui copil în scopul unor activități ilicite, mai ales pentru producția și traficul de stupefiante, așa cum le definesc convențiile internaționale;

Muncile periculoase pentru copii sunt determinate de următoarele criterii:

- expunerea la riscuri fizice, psihologice sau sexuale;
- efectuarea de activități sub pamânt, sub apă, la înălțimi periculoase sau în spații restrânse;
- efectuarea de activități cu mașini, materiale sau instrumente periculoase, care implică manipularea sau transportul unor greutăți;
- efectuarea de activități într-un mediu în care copiii sunt expuși la acțiunea unor substanțe, agenți sau proceduri periculoase ori în condiții de temperatură, umiditate, zgomot sau vibrații care le-ar prejudicia sănătatea și în alte condiții de aceeași natură;
- efectuarea de activități în condiții extrem de dificile, pe parcursul mai multor ore sau în timpul nopții, ori pentru care copilul este reținut într-un mod nejustificat de către angajator și în alte condiții de aceeași natură;
- efectuarea de activități în locurile cu condiții deosebite sau speciale de muncă, stabilite potrivit legii;
- expunerea la riscuri de accidentare sau de îmbolnăvire profesională;
- orice formă de muncă care, prin natura acesteia, contravine scopurilor și măsurilor luate în vederea frecventării obligatorii a unei forme de învățământ, potrivit legii.

Lista cuprinzând tipurile de munci periculoase pentru copii este prevăzută în anexa la HG nr. 867/2009.

c) NEGLIJAREA

Prin *neglijarea copilului* se înțelege omisiunea, voluntară sau involuntară, a unei persoane care are responsabilitatea creșterii, îngrijirii sau educării copilului de a lua orice măsură subordonată acestei responsabilități, fapt care pune în pericol viața, dezvoltarea fizică, mentală, spirituală, morală sau socială, integritatea corporală, sănătatea fizică sau psihică a copilului (Legea nr.272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului art. 89, alin.2).

Neglijarea se poate prezenta sub mai multe *forme*:

- *neglijarea alimentară* – privarea de hrană, absența mai multor alimente esențiale pentru creștere, mese neregulate, alimente nepotrivite sau administrate necorespunzător cu vârsta copilului;
- *neglijarea vestimentară* – haine nepotrivite pentru anotimp, haine prea mici, haine murdare, lipsa hainelor;
- *neglijarea igienei* – lipsa igienei corporale, mirosuri respingătoare, paraziți;
- *neglijarea medicală* – absența îngrijirilor necesare, omiterea vaccinărilor și a vizitelor de control, neaplicarea tratamentelor prescrise de medic, neprezentarea la programe de recuperare;
- *neglijarea educațională* – substimulare, instabilitatea sistemului de pedepse și recompense, lipsa de urmărire a progreselor școlare;
- *neglijarea emoțională* – lipsa atenției, a contactelor fizice, a semnelor de afecțiune, a cuvintelor de apreciere.
- *părăsirea copilului/abandonul de familie* reprezintă cea mai gravă formă de neglijare.

d) TRAFICUL DE COPII

Art. 211 Cod Penal definește *traficul de minori* ca fiind „recrutarea, transportarea, transferarea, adăpostirea sau primirea unui minor, în scopul exploatării acestuia...”

Din punct de vedere operațional, traficul de copii poate fi definit ca *trafic intern* atunci când infracțiunea se realizează pe teritoriul național și *trafic transfrontalier* atunci când infracțiunea se realizează în afara granițelor țării (fie copilul este traficat din țară în străinătate prin acțiuni infracționale deliberate, fie copilul ajunge în mod legal în străinătate și este traficat pe teritoriul altor state).

Traficul de copii are întotdeauna ca scop exploatarea, principalele forme ale exploatării fiind:

- exploatarea sexuală,
- exploatarea prin muncă,
- exploatarea pentru comiterea de infracțiuni (de ex. furt, tâlhării),
- adopția ilegală,
- prelevarea de organe și țesuturi.

Exploatarea sexuală în scop comercial (prostituția și pornografia infantilă) și traficul de copii sunt incluse printre cele mai grave forme de exploatare prin muncă (Convenția ILO nr.182).

e) FORME PARTICULARE

- *Intoxicații non-accidentale ale copilului* ca urmare a obligării acestuia de a bea băuturi alcoolice sau a înghiți tranchilizante pentru a obține calmul sau somnul copilului, precum și situația nou-născutului din mamă toxicomană.
- *Sindromul copilului scuturat* este o formă de abuz fizic asupra copilului cu vârsta sub un an și se datorează scuturărilor bruște și brutale, voluntare sau datorate unor comportamente inadecvate ale părinților/altor persoane, unele dintre acestea fiind considerate o formă de joacă cu copilul. Aceste scuturări conduc la apariția hemoragiilor intracraniene (cu precădere hematom subdural și hemoragii retiniene).
- *Sindromul Münchhausen* prin transfer reprezintă crearea artificială de către părinte (de regulă mama) a unei boli a copilului; boala este indusă prin administrarea voluntară a unor medicamente sau substanțe ori prin susținerea existenței unor simptome la copil care nu au fost niciodată confirmate de către specialiști. În ambele cazuri, părinții solicită medicilor numeroase investigații medicale sau chirurgicale, victimizând repetat copilul. Orice semn funcțional poate fi invocat de către părinți pentru a obține investigații și proceduri dureroase și intruzive pentru copil.
- *Sindromul Stockholm*, cunoscut în psihologie ca fenomenul prin care victima exprimă adulație, grațitudine și alte sentimente pozitive față de abuzator aparent irațional în lumina pericolului și a riscurilor suportate de către victimă (descoperit inițial la ostateci). Acesta poate face dificilă identificarea abuzului.
- *Violența prin internet* se produce prin intermediul calculatorului sau a telefonului mobil și cuprinde următoarele categorii:
 - *conținut ilegal și/sau ofensator* (pornografie, pornografie infantilă, imagini erotice tip fotografii sau desene cu copii – de exemplu, fenomenul Lolita, desene animate erotice și/sau pornografice –, rasism și xenofobie, discriminare, intimidare);
 - *contacte on-line și în lumea reală* (prin chat și e-mail, agresorul câștigă încrederea copilului, care furnizează informații care pot duce la identificarea copilului și/ sau a adresei unde locuiește, cu comiterea ulterioară de abuzuri și infracțiuni, prin întâlnirea față în față cu copilul sau nu);
 - *dependența de jocuri și internet* (utilizarea excesivă a calculatorului și navigarea pe internet mai mult de 4 ore pe zi au efecte devastatoare asupra sănătății fizice, performanțelor școlare, capacității de socializare a copilului și relațiilor cu părinții);
 - *comert și publicitate* (comerțul electronic fără supravegherea părinților poate conduce la utilizarea frauduloasă a datelor personale, de exemplu utilizarea ilegală a cărților de credit, furtul de identitate).

Consecințele violenței asupra copilului

Violența poate avea consecințe imediate și/sau pe termen lung asupra sănătății, dezvoltării și bunăstării copilului. Pe termen lung, consecințele se răsfrâng și asupra vieții de adult, fiind reflectate în dificultatea de a dezvolta sau de a menține relații intime cu sexul opus ori chiar relații sociale în general, de a-și găsi un loc de muncă stabil, de a avea atitudinile și abilitățile necesare unui părinte suficient de bun etc.

Nu numai actul în sine al violenței are consecințe, ci și contextul în care aceasta se produce. De obicei are loc o interacțiune între mai mulți factori de risc care conduc la apariția consecințelor și creșterea impactului. Intervievarea/Audierea repetată a copilului ulterior descoperirii actului de violență poate, de asemenea, revictimiza copilul.

Consecințele se reflectă asupra dezvoltării copilului atât pe plan afectiv, cât și asupra celorlalte aspecte ale dezvoltării și asupra adaptării școlare:

- a. *pe plan afectiv*: atașament atipic (dezorganizat), carențe afective, afecte negative, agresivitate, stimă de sine redusă etc.;
- b. *pe planul celorlalte aspecte ale dezvoltării*: retard al creșterii, întârzieri în dezvoltarea motorie, cognitivă și de limbaj, competențe sociale reduse etc.;
- c. *pe planul adaptării școlare*: performanțe școlare reduse, dificultăți de învățare etc.

Consecințele produse de abuzul fizic

Abuzul fizic poate avea consecințe fizice, neurologice și poate conduce la boli, fracturi, dizabilități și chiar la deces. De asemenea, conduce frecvent la instalarea unor comportamente agresive, probleme emoționale și de comportament, la dificultăți de învățare și la diminuarea performanțelor școlare. Contextul în care se produce abuzul fizic poate fi în familie, în diverse instituții (de exemplu, școala, centru de reeducare, centru de plasament), în comunitate (de exemplu, pe stradă) și chiar societal.

Consecințele produse de abuzul emoțional

Abuzul emoțional susținut are mai ales consecințe pe termen lung asupra dezvoltării copilului, sănătății sale mintale, comportamentului și stimei de sine. Contextele producerii acestui tip de abuz sunt de regulă cele legate de violența domestică/în familie, de adulții cu probleme de sănătate mintală și de părinții cu abilitățile parentale scăzute.

Consecințele produse de abuzul sexual

Abuzul sexual este deseori recunoscut prin comportamente autoagresive, depresii, pierderea stimei de sine și comportament sexual inadecvat vârstei copilului. Severitatea impactului este cu atât mai mare cu cât abuzul are o durată și intensitate mai mari, cu cât copilul este mai mare ca vârstă, dacă există o componentă de premeditare, amenințare, coerciție, sadism etc. În cazul abuzului sexual, odată ce copilul l-a recunoscut și l-a dezvăluit, este vitală prezența unui adult, mai ales a unui părinte protector sau a unei persoane de îngrijire, în care copilul să aibă încredere și care să îl ajute să facă față acestei experiențe dramatice și să înțeleagă ce i s-a întâmplat, oferindu-i sprijin și protecție.

Consecințele produse de neglijare

Neglijarea severă mai ales a copiilor de vârstă mică afectează major creșterea și dezvoltarea fizică și intelectuală a copilului, iar în cazurile extreme poate conduce la spitalizarea, instalarea unei dizabilități și/sau decesul copilului.

Semne evocatoare de violență asupra copilului

Identificarea situațiilor de violență asupra copilului se realizează de către profesioniștii care interacționează cu copilul în diverse domenii de activitate, în sistemul public sau privat: protecția copilului, asistența socială, sănătate, educație, poliție, justiție s.a.

Exista o serie de semne și simptome care pot fi observate de către orice profesionist avizat și format în acest sens și care ridică un semnal de alarmă, mai ales când nu pot fi explicate îndeajuns sau justificate de părinți, persoana de îngrijire sau reprezentantul legal.

Exemple de asemenea semne:

- Tulburări de comportament (apatie, iritabilitate, impulsivitate, agresivitate, minciună, fuga de acasă, furtul, consumul de alcool, de droguri etc.);
- Tulburări de somn (insomnii, somnolență, somn agitat, coșmaruri etc.);
- Tulburări de alimentație (anorexie, bulimie);
- Autostigmatizare, autoculpabilizare;
- Ticuri (clipit, rosul unghiilor etc.);
- Enurezis, encompresis;
- Neglijența în îndeplinirea sarcinilor și incapacitate de a respecta un program impus;
- Dificultăți în relaționare și comunicare;
- Scăderea randamentului școlar, absenteism și abandon școlar;
- Stare depresivă, uneori cu tentative de suicid;
- Persistența unor senzații olfactive sau cutanate obsedante;
- Modificarea rapidă a dispoziției afective.

a. Semne evocatoare specifice abuzului fizic:

- Semne fizice (vânătași, leziuni, arsuri, hemoragii, fracturi etc.)

b. Semne evocatoare specifice abuzului sexual:

- Semne și simptome ale bolilor cu transmitere sexuală;
- Comportament sexual inadecvat vârstei etc.;
- Leziuni traumatice ale organelor genitale;
- Prezența unei sarcini la o adolescentă (care nu declară tatăl);
- Teama incontrollabilă de bărbați (în cazul fetelor).

c. Semne evocatoare specifice neglijării grave:

- Starea pielii (murdărie, excoriații, dermite);
- Stări de denutriție, de insuficiență ponderală, carențe alimentare;
- Hipotrofie staturo-ponderală non-organică;
- Lipsa dezvoltării limbajului, abilităților specifice vârstei.

Niciunul dintre semnele menționate luate separat nu este relevant. Existența lor concomitentă este un indicator de risc. Multe dintre aceste semne pot fi date de boli sau accidente.

Aceste semne nu sunt obligatoriu datorate unei situații de violență asupra copilului, însă ridică suspiciunea asupra unei astfel de situații și trebuie corelate cu alte date (contextul în care s-a întâmplat abuzul, informații de la alți profesioniști, eventuale probe etc.) pentru a afla cauza acestora.

ANDREEA TEODORESCU

ȘEF SERVICIU DGASPC

